

УДК 334.012.61-022.51(477)

Л. В. ЛУКАШОВА,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Київського національного торговельно-економічного університету,
вул. Кіото, 19, 02156, Київ, Україна

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто інноваційні доміанти розвитку малого підприємництва. Особливу увагу приділено обґрунтуванню соціальних пріоритетів національних суб'єктів малого підприємництва з урахуванням варіативності форм соціального ефекту. Досліджено соціально-економічні наслідки процесу інтеграції суб'єктів малого підприємництва в європейський та світовий простір.

Ключові слова: суб'єкти малого підприємництва; імперативи розвитку; інноваційні доміанти; бізнес-інкубатори; соціальне підприємництво; соціальні пріоритети; соціальний ефект.

Бібл. 11; рис. 2; табл. 1.

UDC 334.012.61-022.51(477)

LIUDMYLA LUKASHOVA,
Associate Professor, Cand. of Econ. Sci.,
Associate Professor of the Department of Management
Kyiv National University of Trade and Economics,
19, Kioto St., Kyiv, 02156, Ukraine

IMPERATIVES OF DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

The article deals with innovative dominants of small business development. Particular attention is paid to the substantiation of social priorities of national small business entities taking into account the variability of forms of social effect. The socio-economic consequences of the integration process of small business entities into European and the world space are researched.

Keywords: small business entities; imperatives of development; innovation dominants; business incubators; social entrepreneurship; social priorities; social effect.

References 11; Figures 2; Table 1.

Суб'єкти малого підприємництва становлять значну частину національних суб'єктів господарювання. За даними Державної служби статистики України, на початку 2017 р. їх кількість дорівнювала 1850034 од. (у тому числі 291154 малих підприємств та 1558880 фізичних осіб-підприємців), що відповідає 99,2% усіх господарюючих суб'єктів у країні *. В Україні кількість зайнятих працівників суб'єктів малого підприємництва дорівнювала 1591,7 тис. осіб, або 9,2% всього працездатно-

© Лукашова Людмила Віталіївна (Lukashova Liudmyla), 2018; e-mail: lukashovalv@ukr.net.

* Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

го населення, а, наприклад, в Іспанії залежно від регіону – 46–73%, Швейцарії – 69,1%, Японії – 85%, Індії – 80%, Китаї – 75%, Канаді – 65%, США – 60%.

Стимулювання розвитку малого підприємництва сприятиме не тільки підвищенню ефективності функціонування національної економіки, але й вирішенню ряду нагальних соціальних проблем, у першу чергу, проблеми безробіття завдяки створенню нових робочих місць і запобіганню трудовій міграції, у тому числі при циклічних спадах і структурних зрушеннях у вітчизняній економічній ситуації. В Україні на початок квітня 2018 р. офіційно зареєстровано 366,9 тис. безробітних, що становить 1,4% населення працездатного віку * та 2,1% економічно активних громадян. Слід зазначити, що кількість відкритих вакансій є майже в 4 рази меншою – 83,8 тис.

Частка ВВП України, яка створена за рахунок суб'єктів малого підприємництва, перебуває на рівні 7,7%, тоді як у розвинутих країнах світу вона коливається в межах 43–60% **. Це зумовлює необхідність обґрунтування імперативів розвитку малого підприємництва, що надасть суб'єктам додаткові можливості та преференції, створить сприятливі умови для виконання ними господарської діяльності.

Проблеми розвитку малого підприємництва в Україні розглядалися у працях таких науковців, як З.С. Варналій [1; 2], Р.Р. Білик [2], І.Г. Брітченко, С.Ф. Смерічевський [3], І.Д. Падерін [4], Т.А. Гоголь [5], М.О. Слатвінська [6], А.О. Крисак [7], І.М. Вахович, Ю.О. Шейко [8], О.В. Новицька, В.В. Губарев [9], Л.А. Сарана [10] та інші. Дану проблему досліджували також зарубіжні вчені-економісти, проте використання такого досвіду при визначенні імперативів розвитку національного малого підприємництва вбачається можливим тільки за умови його адаптації до українських реалій.

Переважну більшість теоретичних і прикладних досліджень проблем розвитку малого підприємництва зосереджено на обліку та аналізі фінансових результатів, податкового регулювання, фінансового механізму їх розвитку тощо. Не повною мірою враховано останні тенденції економічного розвитку країни та можливості, що відкриваються перед суб'єктами підприємницької діяльності в результаті євроінтеграційних процесів. Поза увагою сучасної наукової думки залишаються такі питання: підвищення конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва, забезпечення їх інноваційної спрямованості та визначення інноваційних домінант розвитку малого підприємництва в Україні; обґрунтування соціальних пріоритетів і варіативності форм соціального ефекту від реалізації соціального малого підприємництва; дослідження соціально-економічних наслідків процесу інтеграції суб'єктів малого підприємництва в європейський та світовий простір. З огляду на це, формування імперативів розвитку національних суб'єктів малого підприємництва є актуальним проблемним полем для активної наукової полеміки.

* Дані особи перебувають на обліку в Державній службі зайнятості та отримують допомогу в розмірі 2587 грн. на місяць, проте, за результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності, кількість зайнятого населення віком 15–70 років у IV кв. 2017 р. була на рівні 16 млн. осіб, а кількість безробітних відповідного віку – 1,8 млн. осіб, що у 5,5 рази перевищило офіційні статистичні дані. Відповідно, рівень безробіття серед економічно активного населення, визначений за методологією МОП, у IV кв. 2017 р. дорівнював 9,9%, тоді як усереднений показник по країнах Євросоюзу фіксувався на рівні 7,3%.

** В Іспанії, Швейцарії, Великобританії, США частка ВВП, яка створена суб'єктами малого підприємництва, становить близько 50%, Канаді – 43%, Японії – 52–55%, Китаї – 60%.

З огляду на це, **мета статті** – визначити імперативи розвитку малого підприємництва в Україні для підвищення ефективності національної економіки, забезпечення потреб суспільства та зростання добробуту населення.

Отже, можна виокремити такі *завдання дослідження*: обґрунтувати місце та роль малого підприємництва в українському суспільстві; оцінити стан і перспективи розвитку національного малого підприємництва; діагностувати заходи сприяння розвитку малого підприємництва в Україні; провести структурно-динамічний аналіз суб'єктів малого підприємництва; дослідити соціально-економічні результати процесу інтеграції суб'єктів малого підприємництва в європейський і світовий простір; визначити інноваційні домінанти та обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку національного малого підприємництва. Методологічна основа статті – синтез результатів фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців щодо обґрунтування імперативів розвитку малого підприємництва в Україні. Для отримання конкретних наукових результатів були застосовані такі загальнонаукові методи дослідження: діалектичний – для обґрунтування дефініційного апарату та змісту теоретичних положень; комплекс економіко-статистичних і математичних методів аналізу; методи аналогії; графічний метод.

Ефективність підприємницької діяльності залежить від правильного вибору суб'єктом господарювання виду економічної діяльності. Особливо гостро ця проблема постає перед суб'єктами малого підприємництва внаслідок активної особистої участі останніх в усіх процесах, пов'язаних з виготовленням продукції або наданням послуг. Вибір виду економічної діяльності суб'єктом малого підприємництва зумовлений, у першу чергу, ресурсними і територіальними можливостями регіону, ринковою кон'юнктурою, наявними господарськими ризиками, розміром первинного капіталу, доступністю фінансово-кредитних коштів, рівнем інформаційно-консультаційного забезпечення тощо.

На даний час спостерігається перекидання структури суб'єктів малого підприємництва в бік окремих видів економічної діяльності, а саме: найбільшу кількість суб'єктів господарювання даної групи задіяно у сфері оптової та роздрібно-торгівлі – 79432 од. *; здійснюють операції з нерухомим майном – 30486 од.; ведуть діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 12926 од.; надають транспортні, складські та поштові послуги – 12594 од.; надають інформаційні та телекомунікаційні послуги – 11595 од. На решту видів економічної діяльності суб'єктів малого підприємництва припадає 46%.

Фінансові результати господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва свідчать, що, станом на початок 2017 р., 26,7% з них були збитковими, причому більше всього їх налічується у сферах операцій з нерухомим майном (39,9%), фінансової та страхової діяльності (38%), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (37,7%), а найнижчий показник суб'єктів малого підприємництва з від'ємним сальдо спостерігається у сільському, лісовому та рибному господарстві (12,3%), проте загальне сальдо є від'ємним і становить майже – 25%, або 32206,8 млн. грн. (рис. 1). Найбільший розрив фінансових результатів в абсолютних показниках діагностовано за двома видами економічної діяльності: сільське, лісове та рибне господарство (перевищення прибутку у 7,4 раза) та операції з нерухомим майном (перевищення збитків у 5,3 раза). Діяльність суб'єктів малого підприємництва з

* Цей показник відповідає 96,7% усіх суб'єктів господарської діяльності, задіяних у сфері оптової та роздрібно-торгівлі.

інших сфер діяльності характеризується меншою полярністю фінансових результатів та більшою рівномірністю розподілу показників динамічного ряду.

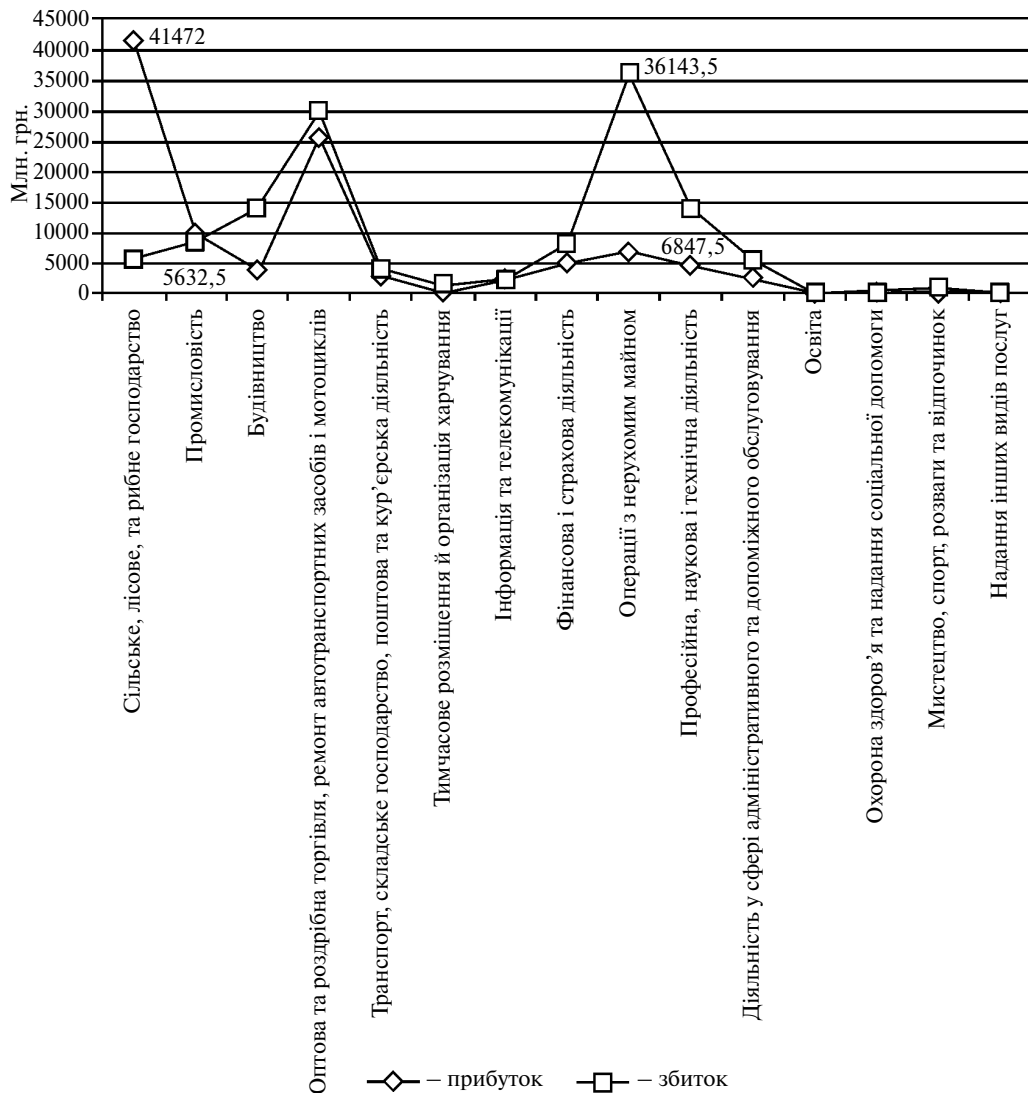

Рис. 1. Фінансові результати оподаткування суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності (станом на січень 2017 р.)

Тут і далі складено автором за даними Державної служби статистики України.

Динаміка фінансових результатів суб'єктів малого підприємництва за останні сім років, яку подано у вигляді моментних динамічних рядів на початок періоду, засвідчує вкрай негативну тенденцію, пов'язану з від'ємним фінансовим сальдо, що спостерігається протягом усього періоду та набуло пікового значення у 2015 р. з подальшим поступовим зниженням (рис. 2).

Подолати дану негативну тенденцію можна шляхом посилення ролі інноваційної діяльності та активнішого впровадження суб'єктами малого підприємництва інновацій, що здатне забезпечити не тільки економічний, але й науково-технічний, соціальний та екологічний ефекти. Зростання інноваційної активності малого підприємництва як найбільшого прошарку суб'єктів господарювання сприятиме збереженню і примноженню науково-технічного потенціалу країни, підви-

щенню ефективності української економіки та конкурентоспроможності національних господарюючих суб'єктів.

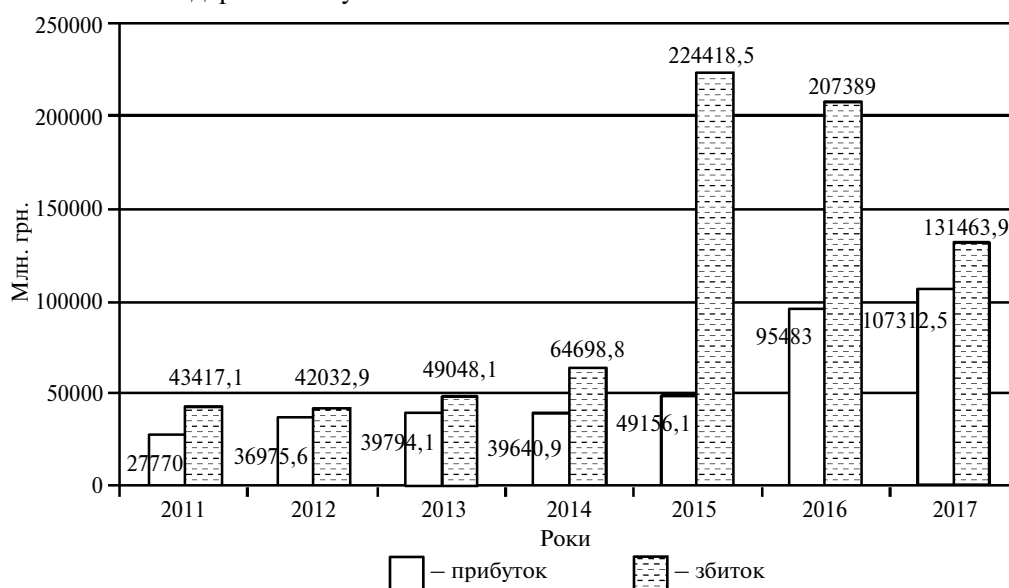

Рис. 2. Динаміка розподілу фінансових результатів суб'єктів малого підприємництва у 2011–2017 рр.

Необхідно зазначити, що суб'єкти малого підприємництва є найбільш чутливими до інновацій, а отже, його розвиток сприятиме вирішенню пріоритетного для України завдання – побудові економіки на інноваційних засадах, що, у свою чергу, забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності країни в цілому. За даними рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр., Україна посідає 81-ше місце із 137 країн*.

З точки зору ефективності інноваційного процесу, суб'єкти малого підприємництва мають ряд переваг порівняно з великими та середніми підприємствами, а саме: вони є мобільнішими, оперативно реагують на зміни кон'юнктури ринку завдяки невеликим обсягам виробництва і реалізації продукції, отже, мають менші ризики втрат, пов'язані з переходом на нові технології. Відсутність складних структур управління підвищує оперативність управління суб'єктами малого підприємництва, що, у свою чергу, сприяє швидкому вдосконаленню та впровадженню технологій. Мале підприємництво виявляє високу стійкість у складних умовах адаптації до ринкових умов, що дає йому змогу бути лояльним і довгостроковим споживачем прогресивних технологій.

Одним з перспективних напрямів сприяння розвитку національного малого підприємництва слугує ініціювання створення бізнес-інкубаторів. Бізнес-інкубатори забезпечують ефективну трансформацію наявної в регіонах інтелектуальної продукції в конкурентоспроможні товари та послуги, стимулюють реальні інвестиції приватного капіталу в інноваційну діяльність, сприяють підвищенню експортного потенціалу національної високотехнологічної наукомісткої продукції. Як показала міжнародна практика, найбільш успішними є американська, євро-

* Лідерами рейтингу є Швейцарія та США. До десятки найбільш конкурентоспроможних країн світу увійшли Сінгапур, Нідерланди, Німеччина, Гонконг, Швеція, Великобританія, Японія та Фінляндія; World Economic Forum : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org>.

пейська та азійська моделі бізнес-інкубаторів. Відповідно до результатів проведених досліджень [11, с. 203], близько 30% господарюючих суб'єктів продовжують свою діяльність після першого року функціонування, а серед клієнтів бізнес-інкубаторів цей показник сягає 80%, що свідчить про доцільність участі в інкубації.

Україна у 2017 р. посіла 50-те місце в загальному рейтингу Global Innovation Index, втративши 8 пунктів за останні чотири роки *. Слід зазначити, що, станом на 2017 р., інноваційною діяльністю займалися 16,2% національних господарюючих суб'єктів промисловості, 88,5% з яких здійснювали інновації, у тому числі інноваційних видів продукції – 53,3% та нових технологічних процесів – 67,9%. За даними вибіркового дослідження, частка національних суб'єктів малого підприємництва, які є інноваційно активними, не перевищує 18,4%, що зумовлено впливом ряду стримуючих факторів, а саме: наявністю проблем у фінансуванні (нестачею власних коштів, проблематичністю залучення фінансових ресурсів з ринкових джерел: жорсткими умовами кредитування, недостатньою фінансовою підтримкою з боку держави, складністю залучення інвесторів); незрілістю інноваційної інфраструктури; недосконалістю ринку технологій; відсутністю систематизованої інформації щодо стану та прогнозу оцінки кон'юнктури ринків збуту інноваційних продуктів; низьким рівнем інноваційного потенціалу суб'єктів малого підприємництва; високою ймовірністю ризиків через реалізацію інноваційної діяльності; низьким платоспроможним попитом на українські інноваційні продукти.

Відповідно до результатів державного статистичного спостереження **, основним джерелом фінансування інноваційних витрат для національних суб'єктів господарювання залишаються власні кошти: станом на кінець 2017 р. цей показник сягає 7704,1 млн. грн. Слід зазначити, що обсяг коштів українських та іноземних інвесторів відповідає 380,9 млн. грн., або 4,9%; 7,7% забезпечуються кредитними коштами, а 4,2% – державним та місцевими бюджетами. Отже, фінансування інноваційних витрат – одне з нагальних проблемних питань національних суб'єктів малого підприємництва.

Альтернативне вирішення проблеми фінансової та інформаційно-консультативної підтримки інноваційно орієнтованих суб'єктів малого підприємництва можливе не тільки шляхом участі в інкубації, але й за рахунок національних і міжнародних програм. Нині найбільш масштабними за строком реалізації, бюджетом і можливостями, що надаються, є програми підтримки малого та середнього підприємництва Європейського Союзу COSME (Competiveness of Small and Medium Enterprises – “Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу”) ***, HORIZON 2020 **** та SME Facility ***** (табл.).

* У 2013 р. Україна перебувала на 42-му місці в загальному рейтингу Global Innovation Index; на 1-му місці – Швейцарія, на 2-му – Швеція, на 3-му – Нідерланди. Розраховано за методикою міжнародної бізнес-школи INSEAD на основі 82 змінних; The Global Innovation Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report>.

** Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства : державне статистичне спостереження / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

*** Executive agency for SMEs : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ec.europa.eu/easme/en/cosme>.

**** Горизонт 2020 : Національний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eu-ua.org/horizon-2020>.

***** Національна платформа малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://platforma-msb.org/programy-finansovoyi-pidtrymky-malogo-ta-serednogo-biznesu-ukrayiny-vid-yevropejskogo-soyuzu/>.

**Порівняльна характеристика провідних програм
підтримки малого та середнього підприємництва Європейського Союзу**

Параметри	Програми		
	COSME	HORIZON 2020	SME Facility
Строки дії	2014–2020 рр.	2014–2020 рр.	2010–2020 рр.
Бюджет	2,3 млрд. євро *	80 млрд. євро **	15,3 млн. євро, 150 млн. євро інвестицій
Цільові групи	Вітчизняний малий та середній бізнес, українські бізнес-асоціації, громадські організації, профспілки, кластери, освітні заклади, установи, органи державної влади та агентства національного розвитку	Університети, науково-дослідні організації, малі та середні підприємства, провідні вчені та дослідники з різних країн світу	Малий і середній бізнес

* Доступним є бюджет програми в розмірі близько 900 млн. євро. Фінансові ресурси надаватимуться у вигляді грантів і фінансування проектів, які підтримують експортну та інноваційну діяльність малого й середнього бізнесу.

** Розподіл фінансових коштів за програмою HORIZON 2020 за розділами: 29,7 млрд. євро – суспільні виклики; 24,4 млрд. євро – передова наука; 17 млрд. євро – лідерство у промисловості; 2,7 млрд. євро – Європейський інститут інновацій і технологій; 1,6 млрд. євро – Європейська спільнота з атомної енергії; 3,2 млрд. євро – інші розділи.

У цілому для українських суб'єктів малого підприємництва доступними є 23 програми Європейського Союзу, які можна класифікувати за трьома напрямками:

- полегшення виходу малого та середнього бізнесу на зовнішні ринки – надання консультаційних послуг щодо експортно-імпоротної діяльності суб'єктам малого та середнього підприємництва на ринках ЄС і світу;
- покращення умов для конкурентоспроможності, у тому числі для просування інтернаціоналізації кластерів, визначення та усунення зайвих регуляторних бар'єрів;
- формування культури ведення бізнесу – освітні програми, проведення секторальних тренінгів, семінарів, програм з обміну, стажувань тощо.

Інтерес становить залучення передового зарубіжного досвіду країн Західної Європи, США та Японії, у яких близько 50% робіт дослідницького характеру в проектах, де головний підрядник – велике підприємство, виконують дрібні та середні суб'єкти господарювання – субпідрядники. При цьому залучення суб'єктів малого підприємництва як співвиконавців-субпідрядників підвищує якість цих проектів, сприяє здешевленню і прискоренню виконання.

Один з імперативів розвитку національного малого підприємництва – визначення соціальних пріоритетів. Соціальні інновації дуже поширені у світі, проте в Україні практика соціального підприємництва має несистемний характер і перебуває на початковій стадії свого розвитку попри ряд успішних прикладів.

Соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність господарюючого суб'єкта, яку спрямовано на інновативну зміну в суспільстві. Мета, яку намагається розв'язати господарюючий суб'єкт соціального підприємництва, – допомога суспільству щодо подолання проблеми, з якою держава не може впо-

ратися самостійно. Соціальне підприємництво є відгуком на хронічні проблеми суспільства, такі як бідність, безробіття, розосередженість громади, соціалізація людей з особливими потребами, захист прав людини, охорона навколишнього середовища тощо. Найважливіші причини, через які соціальні проблеми залишаються невирішеними роками, – це брак ресурсів (насамперед фінансових) і порушення пріоритетності усунення соціальних проблем у суспільстві.

Нині в Україні на законодавчому рівні не визначено поняття соціального підприємництва та соціального підприємства. Громадська організація «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери “СОЦІУМ-XXI”» дає таке тлумачення соціального підприємства: “Соціальні підприємства – це організації (незалежно від організаційно-правової форми), які вирішують соціальні та (чи) екологічні проблеми. Крім того, організація повинна відповідати хоча б одному з таких критеріїв: працевлаштування уразливих груп населення (ветеранів АТО, внутрішньопереміщених осіб, людей з інвалідністю, мешканців сільської місцевості та інших); частина чи весь прибуток від діяльності направляється на підтримання статутної діяльності громадської організації, благодійної організації чи благодійного фонду; частина чи весь прибуток виділяється на фінансування окремих видів послуг для соціально уразливих груп населення, підтримки соціальних, культурних чи спортивних заходів, проектів...”*.

За результатами досліджень національних суб’єктів господарювання, яких було ідентифіковано як суб’єктів соціального підприємництва**, встановлено, що більше 50% з них належать до суб’єктів малого підприємництва, у тому числі 37,25% представлені фізичними особами-підприємцями. У розрізі видів економічної діяльності найбільшою є частка господарюючих суб’єктів соціального підприємництва, задіяних у сільському господарстві – у процесі вирощування і збуту сільськогосподарської продукції (15,3%).

З’ясовано, що соціальний ефект від реалізації соціального малого підприємництва може набувати таких форм: допомоги щодо подолання соціальної ізоляваності представників уразливих верств населення; знаходження нових шляхів для реформування державних соціальних послуг; об’єднання громад навколо соціальних проблем шляхом залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах; появи нових видів соціальних послуг, що залишаються поза увагою традиційного бізнесу; підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу окремих регіонів при вирішенні соціальних проблем; зниження навантаження на місцеві бюджети.

Висновки

З урахуванням викладеного імперативами розвитку малого підприємництва в Україні є:

– *визначення його інноваційних домінант*: обґрунтування пріоритетної інноваційно орієнтованої структури національних суб’єктів малого підприємництва за

* Підсумковий звіт за результатами дослідження “Соціальні підприємства в Україні”. – К. : Видавничий дім “Кієво-Могилянська академія”, 2017. – 32 с. – С. 5–6.

** Підсумковий звіт за результатами дослідження “Соціальні підприємства в Україні”. – К. : Видавничий дім “Кієво-Могилянська академія”, 2017. – 32 с.; Каталог соціальних підприємств України 2016–2017 рр. – К. : Видавничий дім “Кієво-Могилянська академія”, 2017. – 302 с.

видами економічної діяльності та окремими регіонами, здійснення на державному рівні моніторингу та оцінювання впливу інновацій на діяльність і розвиток суб'єктів малого підприємництва та економіку країни в цілому, ініціація створення бізнес-інкубаторів і стимулювання участі в інкубації суб'єктів малого підприємництва, вирішення проблеми фінансово-кредитної та інформаційно-консультаційної підтримки інноваційно орієнтованих суб'єктів малого підприємництва;

– *обґрунтування соціальних пріоритетів*: визнання соціального підприємництва на законодавчому рівні, встановлення його ролі та місця в українському суспільстві, застосування альтернативних наукових підходів до визначення соціального ефекту, отриманого в результаті соціального підприємництва, забезпечення пільгових умов здійснення господарської діяльності на етапі становлення соціального підприємства, розробка дійового механізму державного регулювання та підтримки національного соціального підприємництва, підвищення рівня поінформованості суспільства щодо проблем і перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні;

– *пошук альтернативних джерел фінансування господарської діяльності національних суб'єктів малого підприємництва*, зокрема, за рахунок їх інтеграції в європейський і світовий простір, участі в програмах підтримки малого та середнього підприємництва, ініційованих ЄС, приєднання до Європейської мережі підприємств та залучення грантових фандрайзингових коштів.

Результати досліджень зумовлюють необхідність подальшого вивчення даної проблематики з метою їх доповнення, вдосконалення та застосування в господарській діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Список використаної літератури

1. *Britchenko I., Polishchuk Ye., Varnaliy Z. et al. Development of Small and Medium Enterprises: the EU and East-Partnership Countries Experience* : monogr. – Tarnobrzeg : Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. – 378 p.
2. *Варналій З.С., Білик Р.Р. Конкурентоспроможність малого і середнього підприємництва в Україні на регіональному рівні // Малий і середній бізнес. – 2015. – № 1-2 (60-61). – С. 97–106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aur.org.ua/%D0%BC%D1%81%D0%B1-2015-%E2%84%96-1-2>.*
3. *Брітченко І.Г., Смерічевський С.Ф., Ахунзянов О.В., Банасько Т.М.* та ін. Закономірності і перспективи розвитку малого підприємництва в структурі національної інноваційної системи України : моногр. – Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2017. – 224 с.
4. Стратегічне управління підприємствами малого та середнього бізнесу промислового регіону : моногр. ; [за ред. І.Д. Падеріна]. – Дніпро : ТОВ Акцент ПП, 2016. – 184 с.
5. *Гоголь Т.А.* Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : моногр. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2014. – 384 с.
6. *Слатвінська М.О.* Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи : моногр. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 252 с.
7. *Крисак А.О.* Управління економічним потенціалом малих підприємств : моногр. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 164 с.
8. *Вахович І.М., Шейко Ю.О.* Регіональний вимір стимулювання розвитку малого підприємництва : моногр. – Луцьк : Видавництво “Вежа Друк”, 2016. – 272 с.

9. Новицька О., Губарев В. Формування механізмів підтримки малого та середнього бізнесу в ринковому середовищі регіону / Удосконалення економічних механізмів управління сучасними системами підприємств, корпорацій, галузей, регіонів, країн : моногр. [за заг. ред. Ю.З. Драчука, В.Я. Швеця]. – Луганськ : Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Нац. гірн. ун-т, 2014. – 263 с.

10. Сарана Л.А. Ефективність регіональних програм підтримки малого та середнього бізнесу / Konzeptuelle Grundsätze des Wirtschafts Wachstums bei der Globalisierung : monogr. ; [W. Jatsenko (Ed.)]. – Nürnberg : Verlag SWG imex GmbH, 2016. – 487 р.

11. Савченко В.Ф., Долгополов М.Г. Бізнес-інкубатори як інструмент державної підтримки розвитку малого підприємництва // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 4 (8). – Ч. 2. – С. 202–207.

References

1. Britchenko I., Polishchuk Ye., Varnaliy Z. et al. Development of Small and Medium Enterprises: the EU and East-Partnership Countries Experience. Tarnobrzeg, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018.

2. Varnalii Z.S., Bilyk R.R. *Konkurentospromozhnist' maloho i seredn'oho pidpryemnytstva v Ukraini na rehional'nomu rivni* [Competitiveness of small and medium-sized enterprises in Ukraine at the regional level]. *Malyi i serednii biznes – Small and medium business*, 2015, No. 1-2 (60-61), pp. 97–106, available at: <http://aup.org.ua/%D0%BC%D1%81%D0%B1-2015-%E2%84%96-1-2> [in Ukrainian].

3. Britchenko I.G., Smerichevs'kyi S.F., Akhunzyanov O.V., Banas'ko T.M. et al. *Zakonomirnosti i Perspektivy Rozvytku Maloho Pidpryemnytstva v Strukturi Natsional'noi Innovatsiinoi Systemy Ukrainy* [Regularities and Prospects of Small Business Development in the Structure of the National Innovation System of Ukraine]. Kherson, PH “Gel'vetika”, 2017 [in Ukrainian].

4. *Strategichne Upravlinnya Pidpryemstvamy Maloho ta Seredn'oho Biznesu Promyslovoho Rehionu* [Strategic Management of Small and Medium-Sized Business in the Industrial Region]. I.D. Paderin (Ed.). Dnipro, Aktsent PP Ltd., 2016 [in Ukrainian].

5. Gogol' T.A. *Oblikovo-Analitychne Zabezpechennya Upravlinnya Pidpryemstv Maloho Biznesu* [Registration-Analytical Maintenance of Management of Small Businesses]. Chernihiv, PH Lozovyi V.M., 2014 [in Ukrainian].

6. Slatvins'ka M.O. *Al'ternatyvni Systemy Opodatkuvannya Maloho Biznesu: Stan, Problemy, Perspektivy* [Alternative Small Business Taxation Systems: Status, Problems, Prospects]. Odesa, ONEU, 2012 [in Ukrainian].

7. Krysak A.O. *Upravlinnya Ekonomichnym Potentsialom Malykh Pidpryemstv* [Management of Economic Potential of Small Enterprises]. Vinnytsya, VNTU, 2016 [in Ukrainian].

8. Vakhovych I.M., Sheiko Yu.O. *Rehional'nyi Vymir Stymulyuvannya Rozvytku Maloho Pidpryemnytstva* [Regional Dimension of Stimulating the Small Business Development]. Lutsk, PH “Vezha Druk”, 2016 [in Ukrainian].

9. Novyts'ka O., Hubarev V. *Formuvannya Mekhanizmv Pidtrymky Maloho ta Seredn'oho Biznesu v Rynkovomu Seredovyshchi Rehionu, v: Udoskonalennya Ekonomichnykh Mekhanizmv Upravlinnya Suchasnymy Systemamy Pidpryemstv, Korporatsii, Haluzei, Rehioniv, Krain* [Formation of Mechanisms for Support of Small

and Medium Enterprises in the Market Environment of the Region, in: Improvement of Economic Mechanisms of Management of Modern Systems of Enterprises, Corporations, Industries, Regions, Countries]. Yu.Z. Drachuk, V.Ya. Shvets' (Eds.). Luhansk, LNU named after T. Shevchenko, NMU, 2014 [in Ukrainian].

10. Sarana L.A. *Efektivnist' Rehional'nykh Program Pidtrymky Maloho ta Seredn'oho Biznesu* [The Effectiveness of Regional Programs Supporting Small and Medium Businesses], in: *Konzeptionelle Grundsätze des Wirtschafts Wachstums bei der Globalisierung*. W. Jatsenko (Ed.). Nürnberg, Verlag SWG imex GmbH, 2016 [in Ukrainian].

11 Savchenko V.F., Dolgopolov M.G. *Biznes-inkubatory yak instrument derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho pidpnyemnytstva* [Business incubators as an instrument of state support of small business]. *Naukovyi visnyk Polissya – Scientific bulletin of Polissia*, 2016, No. 4 (8), Part 2, pp. 202–207 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 20 червня 2018 р.
The article was received by the Editorial staff on June 20, 2018.*
